

AARDE-WERK

O P L E I D I N G

Ecologische Filosofie
en Politiek

‘Stapstenen naar een
andere toekomst’

november 2021 - mei 2022
Mechelen

Uitgangspunt

Er kan geen twijfel meer over bestaan: wij staan op de drempel van een tijdperk van ecologische schaarste en beperkingen. Voedsel, drinkbaar water, grondstoffen worden krap. Neem daarbij de dramatische achteruitgang van de biodiversiteit, de ontbossing en de klimaatproblemen, alsook de verdere aangroei van de wereldbevolking die zich haast uitsluitend in de arme landen van het Zuiden zal voordoen en waarvan het grootste gedeelte in stedelijke agglomeraties van tientallen miljoenen zal trachten te overleven, en het is duidelijk dat het ecologische vraagstuk zich dringender dan ooit stelt.

Het neoliberale wereldmarktkapitalisme met zijn groei-obsessie en winststreven biedt geen enkel uitzicht op een oplossing voor deze globale problemen. Integendeel, zijn onderliggend mens- en natuurbeeld, zijn drijfveren en waarden zijn onverzoenbaar met een sociaal en ecologisch evenwichtige en duurzame wereldsamenleving die ruimte laat voor rijke en vrije natuur. Van dit inzicht doordrongen bestaat en groeit er een wereldwijde beweging voor een alternatieve toekomst en voor een andere wereld. De opleiding *Ecologische Filosofie en Politiek* is een initiatief in het kader van deze zoektocht naar een meer rechtvaardige en meer natuurverbonden bestaansvorm voor het menselijke huishouden op aarde. Wij zijn ervan overtuigd dat het natuurvraagstuk, de vraag dus naar de verhouding van de mens en zijn economie tot de ecologie een fundamentele rol speelt in deze zoektocht.

Doelstellingen en doelgroep

De ecologische crisis is een grote zorg voor veel mensen in veel verschillende opzichten: binnen de werksituatie of in de vrije tijd, in politieke partijen of in de ecologische beweging, op wetenschappelijk vlak of in natuurverenigingen zijn mensen bezig met het groene gedachtegoed. Vaak vinden zij de tijd en de weg niet voor de zo noodzakelijke reflectie en verdieping. Met deze opleiding beogen we:

- Het radicaal-kritische denken in wetenschap en filosofie met betrekking tot de vraagstellingen van de ecologische crisis en de sociaal-economische crisis te presenteren en gezamenlijk te bespreken.
- Het debat in Vlaanderen rond de oorzaken van de ecologische crisis en de noodzakelijk te nemen maatregelen extra inhoud en ondersteuning te geven.
- Inspiratie en inhoud te verschaffen aan mensen en organisaties die zich verder willen verdiepen in deze materie en deze inzichten in hun campagnes of projecten willen integreren.

We richten ons met deze opleiding dan ook expliciet tot eenieder die zich zorgen maakt over de toekomst van het leven op aarde en over de kwaliteit van dat leven, en die tijd wil vrijmaken om daar in groep bij stil te staan en er van gedachte over te wisselen. We denken daarbij aan mensen uit de oude en nieuwe sociale bewegingen en politieke partijen, aan leerkrachten, aan vakbondsmensen, andersglobalisten en pioniers in andere levensstijlen, aan mensen uit de transitiebeweging, de klimaatbeweging, de Occupy-beweging en de vele andere eenlingen en groepen op zoek naar een andere wereld...

Er is voor deze opleiding geen specifieke voorkennis vereist.

Opzet

De opleiding, die nu zeventien jaar bestaat, heeft een tweejarige cyclus, en heeft al plaatsgevonden in verschillende steden. Elk jaar omvat een intensief programma van 2 weekends en 7 zaterdagen, dat uit uiteenzettingen, groeps gesprekken en discussie bestaat.

Inhoudelijk ligt de nadruk op verschillende wetenschappelijke en maatschappelijk relevante invalshoeken enerzijds, en op diepgaander filosofische analyses van het sociaal-ecologische vraagstuk anderzijds.

De opleiding *Ecologische Filosofie en Politiek* ging eerder reeds door in Mechelen (2016-2021), in Gent (2006-2008 en 2014-2016), in Leuven (2004-2006 en 2012-2014), in Brussel (2010-2012), en in Antwerpen (2008-2010).

Deze folder bevat het programma van het eerste jaar van een nieuwe tweejarige cyclus in Mechelen (2021-2023).

Getuigschrift

Aardewerk verleent een getuigschrift aan wie het programma van de opleiding doorlopen heeft.

Het groene denken strekt zich uit van de meest fundamentele filosofische vraagstukken omtrent ons mens- en natuurbeeld tot vragen omtrent economie, politiek en levensstijl. Er bestaat in dit groene denken op alle vlakken een grote rijkdom aan opvattingen en visies. De opleiding beoogt dan ook geen sectaire indoctrinatie, maar een tot discussie uitnodigende inleiding in het groene gedachtegoed. Uit de verschillende onderdelen van het programma zal stilaan duidelijk worden waarin de eigenheid van het groene denken bestaat en dat deze eigenheid verder reikt dan de aandacht voor het ecologische draagvlak van de menselijke economie.

1. Weekend 12 – 14 november 2021: Domein Roosendaal, Sint-Katelijne Waver

Algemeen Inleidend

Inleiding en kennismaking

Ullrich Melle: Geschiedenis van de ecologische crisis en van de ecologische bewustwording

De ecologische crisis wijst op een verstoorde relatie tussen het menselijke en het natuurlijke huishouden. De mens en zijn cultuur vervuilen, vernietigen en ontwrichten de niet-menselijke natuur. Volgens sommigen begint de ecologische crisis met het ontstaan van landbouw en veeteelt, ruim tienduizend jaar geleden. Maar misschien moet men voor de beslissende omwenteling in de krachtsverhoudingen tussen mens en natuur nog veel verder teruggaan in de tijd, bv. tot het tijdstip waarop de mens leerde het vuur te beheersen en te gebruiken. Waar men de ecologische zondeval uiteindelijk ook denkt te kunnen vinden, het is pas in de moderne tijd, als gevolg van de Europese kolonisatie en de industriële revolutie, dat het menselijke huishouden explosief begint te groeien zowel wat het aantal mensen als wat hun verbruik aan natuurstoffen betreft. Mijlpalen in de geschiedenis van de ecologische bewustwording zijn het verschijnen van Rachel Carsons boek “Silent Spring” in 1962 en van het eerste rapport aan de Club van Rome tien jaar later. De titel van het rapport “Grenzen aan de groei” benoemt het centrale ecologische probleem: hoe ver kan en mag het menselijke huishouden groeien ten koste van de niet-menselijke natuur? De bewustwording rond de ecologische crisis kent een lange en bewogen geschiedenis waarin steeds opnieuw tot een fundamentele verandering van onze omgang met de natuur wordt opgeroepen.

Antoon Braeckman: Is het moderne bevrijdings- en vooruitgangstreven vastgelopen? Reflecties bij een klaarblijkelijke tijdsdiagnose

Alles wijst erop dat het moderne project van emancipatie en vooruitgang vandaag is vastgelopen. Onze moderne beschaving put de draagkracht van de aarde met een ijzingswekkende snelheid uit; de klimaatopwarming is daarvan alleen nog maar het eerste globaal ervaren symptoom. Deze kritische diagnose van een vastgelopen moderniteit dateert evenwel niet van vandaag. Sinds het aanbreken van de moderniteit en vooral sinds de opkomst van de Verlichte idealen van vrijheid en vooruitgang, loopt de kritiek op de processen die beiden op gang hebben gebracht als een donkere schaduw mee.

In deze lezing wil ik daarom in eerste instantie wat historisch en filosofisch reliëf aanbrenge in de hedendaagse moderniteitskritiek. Ik wil dat doen aan de hand van vier historische snapshots, te beginnen bij de Duitse vroege romantiek en eindigend in het zogenaamde postmodernisme. Tegelijk wil ik ook wijzen op een aantal recente nieuwe conceptualisering van de moderniteit en het type macht en het soort samenleving dat ze heeft voortgebracht. Daarvoor ga ik te rade bij auteurs als Lyotard, Foucault en Beck. Het doel van dit alles is om een meer genuanceerde – maar allicht ook meer complexe – kijk te ontwikkelen op de moderniteit en haar effecten.

Dat alles moet ons in staat stellen om een fijnmaziger en mogelijk ook meer ambivalente tijdsdiagnose voor te stellen, waarbij de moderniteit niet zozeer als een project, maar veeleer als een (onvermijdelijke) conditie fungeert. Op basis daarvan wil ik dan afsluiten met het uittekenen van een aantal pistes van hoe wij ons tegenover die moderniteit vandaag in praktische en politieke zin kunnen verhouden, meer bepaald: hoe we ten aanzien van een dergelijke moderniteit en haar zogenaamde ‘vastgelopen’ idealen van vrijheid en vooruitgang verzet kunnen bieden. Het spreekt vanzelf dat ik doorheen de lezing het verband met de huidige ecologische crisis en de mogelijke uitwegen daaruit, voortdurend in het vizier houd.

2. 27 november 2021

Klimaat en Extinctie

Sofie Defour en Hannes De Reu: Klimaatcrisis

Ons klimaat heeft koorts. In het UZ België zijn niet de klimaatjongeren, maar de beleidsmakers de echte spijbelaars. Ook Europa en de internationale wereldorde schieten te kort. De verdedigers van het status quo willen ons doen geloven dat technische wijzigingen aan onze manier van produceren en consumeren de oplossing zijn. Maar de opwarming van de aarde is geen technisch probleem. Het is de uiting van een onderliggende systeemziekte die haar wortels heeft in ons economisch en politiek stelsel. Een stelsel gebaseerd op korte termijn winstbejag en uitbuiting van zowel mens als natuur. Niet alleen ons klimaat is de verliezer van dat systeem. Er gaan ook heel wat andere alarmen af: verlies van biodiversiteit, onevenwicht in de stikstofdioxide cyclus, verzuring van de oceanen, ongelijkheid,... Willen we de klimaatcrisis bij haar wortels aanpakken, dan zullen we ook de absurde financiële logica, marktconcurrentie en groei dwang in vraag moeten stellen. Dat plaatst de klimaatbeweging diametraal tegen machtige economische spelers en gevestigde belangen. Welk alternatief

maatschappijmodel schuiven we naar voren? Wat betekent dat voor onze strategie van verandering? Wat is de rol van het individu, burgerbewegingen en de staat?

Glenn Delière: Wat verliezen we met biodiversiteit?

We leven in een tijd van grote verliezen. Vele wetenschappers gaan er vanuit dat we ons aan het begin van de zesde (of holocene) massa-extinctiegolf bevinden. Soorten verdwijnen aan een veel hoger tempo dan je zou verwachten op basis van het natuurlijke achtergrondritme. Naast het aantal soorten lijkt ook de biomassa van niet-gedomesticeerde dieren snel achteruit te gaan. Zo verminderde de biomassa van vliegende insecten de afgelopen dertig jaar met maar liefst 75% in bepaalde Duitse natuurgebieden. De oorzaken van deze achteruitgang zijn bekend: overexploitatie (door jacht, visvangst en andere vormen van ‘oogst’ uit het wild), expansie van landbouw en urbanisatie vormen de drie belangrijkste.

Naast de klimaatcrisis worden we dus nog met een andere crisis geconfronteerd, die volgens vele wetenschappers nog groter en urgenter is: de biodiversiteitscrisis. Biodiversiteit, de variëteit van het leven op aarde, wordt immers gezien als de basismotor van de ecosystemen waar wij als mensen (nog steeds) op vertrouwen voor onze materiële en culturele reproductie. Zo is de mens voor zijn huidige voedselproductie nog steeds afhankelijk van een hele reeks ecologische processen die draaiende gehouden worden door een veelheid aan niet-menselijke soorten, maar tegelijk speelt de niet-menselijke natuur ook nog steeds een rol in culturele praktijken. Die laatste aspecten worden in het huidige debat mogelijk veronachtzaamd, terwijl ze mogelijk wel de meest krachtige argumenten leveren om op te komen voor de niet-menselijke natuur.

We gaan daarom op zoek naar wat we juist verliezen wanneer we ‘biodiversiteit’ verliezen. Het is immers juist vanuit de gevoeligheid van wat er op het spel staat, dat we kunnen beginnen zoeken naar overtuigende redenen om ook iets aan het verlies te doen.

3. 18 december 2021 Ecopragmatisme, Ecorealisme, Ecomodernisme

Yoni van den Eede: Technologie

Wat is het verband tussen technologie en democratie, of algemener, politiek? Sommigen menen dat technologie inherent democratie verwezenlijkt; ‘van technologische vooruitgang worden we allemaal beter’. Anderen suggereren dat de twee in principe losstaan van elkaar; ‘het hangt er maar van af hoe je technologie gebruikt’. Beide gezichtspunten worden helaas door de feiten onderuitgehaald: technologie moet je vooral bekijken als een soort van gematerialiseerde politiek. Al zijn de verbanden niet steeds zo duidelijk. Vooral de Amerikaanse techniekfilosoof Andrew Feenberg heeft veel aandacht aan deze problemen besteed. In deze lezing gaan we nader in op zijn werk en op de bredere problematiek. We zullen zien, met behulp van voorbeelden, hoe machtsverhoudingen – op politiek, economisch, sociaal vlak – vorm krijgen doorheen technologie, daarin tot op zekere hoogte verankerd en versteend geraken, maar tegelijk toch nog altijd kneedbaar en bekritiseerbaar blijven. Technologie moet je in die zin zeker niet slechts als een efficiënt middel-tot-een-doel bekijken, maar als diep geworteld in maatschappelijke structuren – en vice versa.

Dirk Holemans: Techno-optimisme als tactiek van klimaatvertragers

Steeds meer rapporten tonen dat een diepgaande transformatie van onze economie noodzakelijk is om de klimaatontwrichting en het ineensstorten van de biodiversiteit een halt toe te roepen. Want ondanks decennia van ‘vergroening’ van de economie is er van een ontkoppeling van economische groei en milieu-impact amper sprake. Die transformatie vereist een herdenken van het westerse mens- en wereldbeeld en het radicaal bevragen van de huidige machtsverhoudingen.

Dat is een hoogst ongewenste boodschap voor zij die de huidige samenleving superieur vinden. Ze verdedigen met alle retorische middelen de 20ste eeuwse versie van de moderniteit, met als belangrijkste strategie techno-optimisme. Deze zogenaamde ecomodernisten stellen dat technologische innovaties voldoende zijn om de ecologische crisis aan te pakken. Op deze wijze komen ze stevast uit bij oplossingen op maat van multinationals: kernenergie, ggo’s, kweekvlees, etc. Daarbij zitten ze willens nillens in het kamp van de klimaatvertragers: zij die vinden dat we vandaag best niet te veel radicale maatregelen nemen, omdat innovatie morgen de problemen wel zal oplossen.

Ecologen plaatsen hierover een holistisch verhaal waarin technologie zeker een plaats heeft, maar binnen het denken over een ‘tweede moderniteit’ dat basiswaarden als vrijheid en emancipatie behoudt maar de extractieve economie en haar uitbuitingsrelaties radicaal verwerpt.

4. 5 februari 2022 Wegen uit het Kapitaloocen: I. Ecosocialisme, Postgroei, Peer to Peer

Brent Bleys: De nood om economie te herdenken voor de 21e eeuw

Het huidige economische systeem waarin groei van het Bruto Binnenlands Product wenselijk en nodig is, gaat voorbij aan de sociale en ecologische neveneffecten van voortschrijdende vermarkting, vernietiging van de commons en uitholling van sociale relaties. Alternatieve welzijns- en welvaartsindicatoren maken duidelijk dat het gangbare model faalt en aan herdenken toe is. Om onze economie toekomstvaardig te maken voor de 21e eeuw is het belangrijk om het bestaande systeem en denkbeelden te doorgronden door stil te staan bij volgende vragen: Welke aannames en abstracties binnen het dominante (neoklassiek) economisch denken, waarin marktefficiëntie geprezen wordt, zijn problematisch om een sociaal-ecologische transformatie vorm te geven? Is het de atomistische en nutsmaximaliserende homo economicus? Of is het de

weigering of nalatigheid om het economisch systeem te zien als subsysteem van de biosfeer? Wat zijn de ecologische, sociale en economische grenzen aan groei? Biedt de standaard milieu-economie met het internaliseren van externaliteiten in de prijs voldoende praktische beleidshandvatten in deze tijd van milieucrisis?

Jonas Van der Slycken: Ecologische economie, ontgroei en andere alternatieve economische perspectieven

Ecologische economen zoals Herman Daly en Tim Jackson verschillen van neoklassieke economen aangezien ze het economisch systeem zien als een onderdeel van het ecosysteem. Ze pleiten voor optimale economische schaal ten opzichte van het ecosysteem en beklemtonen het belang van rechtvaardige inkomensverdeling. Ook ecosocialisme, postgroei, ontgroei (degrowth/décroissance), de donut-economie, steady-state economie, economie voor het algemeen belang (common good), en groei-agnosticisme (agrowth) zijn voorbeelden die andere perspectieven bieden en resoluut breken met onze groeiobsessie. De beleidsvoorstellen die uit deze economische stromingen voortvloeien zoals een maximum- en minimuminkomen, een kortere werkweek, emissiequota, en een ecologische belastinghervorming zijn niet zomaar af te voeren als te radicaal of onhaalbaar. Deze voorstellen dienen echter begrepen te worden als een poging om de economie in dienst te stellen van de samenleving, om welvaart en inkomens rechtvaardig te verdelen en om binnen planetaire grenzen te floreren.

5. 26 februari 2022

Wegen uit het Kapitaloceen: II. Commons

Serge Gutwirth: Het terugwinnen van de commons

Reclaiming the commons is vandaag de dag een hoopvolle piste in de zoektocht naar wegen die een betere toekomst, laat staan een toekomst tout court, mogelijk zouden kunnen maken voorbij het helse alternatief tussen markt en staat als spelers en voorbij eigendom, individualisme en productivisme als enige spelregels. Het is de bedoeling om de hedendaagse resurgentie van de commons en commoning te duiden vanuit historisch, politiek, juridisch, ecologisch en ontologisch oogpunt.

6. 26 maart 2022

Radicale Ecologie

Ullrich Melle: De plaats van de mens in de natuur

Biologisch gezien is de mens een soort naast alle andere soorten, een primaat nauw verwant met andere primaten. Verschillende soorten van hominini zijn elkaar opgevolgd tot ongeveer tweehonderdduizend jaar geleden de homo sapiens zijn opwachting maakte. Vrij vlug werd duidelijk dat deze soort verschillend was van alle voorafgaande soorten van mensachtigen. Gekenmerkt door een tot dan ongekende vindingrijkheid begint deze soort aan haar veroveringstocht op de natuur. Met de landbouwrevolutie en het ontstaan van de beschaving lijkt de mens boven de natuur uit te stijgen en zich te bevrijden van de natuurdwang om in een zelfgemaakte wereld een hogere bestemming na te streven. De natuur wordt ofwel als vijand beschouwd in zoverre zij de ontwikkeling van het menselijk potentieel in de weg staat, ofwel dient zij als grondstof en instrument voor de uitbouw van een menselijke wereld. De ecologische crisis roept de vraag op naar de juiste verhouding tussen mens en natuur. Moeten wij ons bevrijden van de natuur en verheffen boven de natuur of moeten wij terugkeren naar de natuur, ons terug inpassen in de natuurlijke kringlopen?

Ullrich Melle: Diepe ecologie

In de hedendaagse milieu- en natuurbehoudsfilosofie is het één en al “antropoceen” wat de klok slaat: de menselijke soort heeft voorgoed haar stempel gedrukt op de aarde. Mens en aarde zijn vanaf nu onlosmakelijk verstrengeld en ondergaan wederkerig elkaars invloeden en reacties.

De diepe ecologie was in de vorige eeuw één van de voornaamste stromingen in de milieuwetenschap. Kenmerkend voor de diepe ecologie is de radicale kritiek op het antropocentrisme, het waanidee dat alle waarde en betekenis in de wereld slechts betrekking hebben op de mens en zijn projecten. De diepe ecologie zet zich in voor het behoud van vrije, wilde natuur omwille van haar inherente waarde. Wat kan echter de relevantie nog zijn van de diepe ecologie in het antropoceen? We gaan trachten het rijke gedachtegoed van de diepe ecologie in kaart te brengen om naar haar blijvende actualiteit en inspiratie te peilen.

7. 23 april 2022

Radicale Ecologie

Barbara Van Dyck: Ecofeminisme en andere politiek ecologische feminismen

Wat hebben ecologische vernietiging, onderdrukking van vrouwen en van mensen van kleur met elkaar te maken? Wie draagt de grootste lasten van moderne samenlevingen? Waarom zijn sommige vormen van kennis meer waard dan anderen? En waarom is ratio belangrijker dan emotie? Om deze en andere vragen te verkennen, laten we ons inspireren door het ecofeminisme en andere politiek ecologisch feminismen. Deze feminismen zitten op de kruising van gender-, ras-, economische en ecologische rechtvaardigheid.

Met de hulp van politieke ecologische feministen zoals Maria Mies, Vandana Shiva, Carolyn Merchant of Wangari Maathai, postkoloniale feministen zoals Silvia Cusicanqui of Berta Caceres en ecologische denkers uit de Black feministische traditie zoals bell hooks of Chelsea Frazier onderzoeken we hoe in elkaar grijpende systemen van onderdrukking samenwerken om de status quo in stand te houden. Tegelijkertijd leveren deze feminismen een belangrijke bijdrage in het organiseren van hoop voor radicale zorg, pluriversiteit en helende levenswebben. Gaat het er uiteindelijk niet om om manieren van leven te vinden die niet enkel 'de wereld' in standhouden, maar voortzetten en repareren zodat allen (in plaats van 'wij') er zo goed mogelijk kunnen leven?

8.

7 mei 2022

Radicale Ecologie

Roger Jacobs: Murray Bookchin: Sociale ecologie en een nieuwe politiek

Murray Bookchin (1921-2006) was een Amerikaanse radicale ecologische en politieke denker die het van migrantenkind schopte tot één van de spilfiguren van de groene bewustwording in de Westerse wereld. Zij aan zij met mensen als Arne Naess, Rudolf Bahro, Vandana Shiva en Maria Mies maakte hij de politieke ecologie salonfähig.

Zijn politiek en syndicaal engagement tijdens de oorlogsjaren bracht hem in contact met dissidente progressieve denkers die braken met de tot dogma's gestolde leer van het socialisme. De naoorlogse opkomst van de Amerikaanse welvaartsmaatschappij lag aan de basis van onverwachte problemen die in het licht gesteld werden door een nieuwe generatie maatschappijcritici. Het ging om figuren zoals Lewis Mumford, Dwight Mc Donald, Paul Goodman, Ivan Illich, Herbert Marcuse en Hannah Arendt.

Bookchins voornaamste kritiek op Marx was dat hij de mens herleidt tot een 'homo faber' (arbeidend wezen) die zich van bij zijn ontstaan ontwikkelt door de vreemde natuur aan zich te onderwerpen wat ook een voorwaarde is om – in een latere fase - het socialisme te realiseren. Bookchin daarentegen gaat ervan uit dat mensen zich in de oorspronkelijke 'organische' maatschappij beschouwden als complementair onderdelen van een als gul ervaren natuur. Slechts toen biologische verschillen tussen mensen onderling (gender, leeftijd, ...) gehiërarchiseerd werden veranderde ook hun verhouding tot de natuur. Instrumentalisering van de natuur is dus het rechtstreekse gevolg van het ontstaan van menselijke hiërarchieën (en later: klassen). Vandaar ook dat het herstel van een ecologisch evenwichtige relatie met de natuur slechts mogelijk is door de politieke organisatie van gelijke en solidaire menselijke gemeenschappen.

Dat leidt ons tot het 'libertaire municipalisme', Bookchins politieke theorie, die in de 'vrije commune' - verankerd in stedelijke districten, wijken, dorpen en gehuchten - een nieuwe openbare ruimte ontdekt waarin alle bewoners vrij en gelijk de hen aanbelangende kwesties kunnen bespreken en erover beslissen. Zaken die de lokale ruimte overstijgen worden behandeld in een confederaal radensysteem waarbij de beslissingsmacht op communaal niveau blijft liggen.

Spaanse stedelijke protestbewegingen tegen de financiële crisis van 2008 werden beïnvloed door Bookchins 'municipalisme'. Ook de Mexicaanse Zapatisten en de Syrische Koerden van Rojava zijn municipalistisch geïnspireerd. Hetzelfde geldt voor talrijke gemeentelijke initiatieven en lokale afdelingen van de 'gele vestjes' in Frankrijk. In België begint het municipalisme aan Franstalige zijde binnen te sijpelen via het werk van geëngageerde academici als Annick Stevens en Sixtine Van Outrive terwijl in Vlaanderen municipalistische echo's doorklinken in de pleidooien voor participatieve democratie van bekende figuren als Luc Huyse, David Van Reybrouck, Cato Léonard, Manu Claeys, Eric Corijn, ...

9.

Eindweekend 20-22 mei 2022: Kasteeltje Wijnmaal

Ecospiritualiteit

Kristof Vrancken: Fotografie met natuur

De Sustainist Design beweging pleit voor design processen gebaseerd op ecologie, innovatie, vakmanschap en duurzaamheid binnen een sterke sociale context. Vanuit dat gezichtspunt ben ik mijn eigen, voornamelijk digitale werk in vraag gaan stellen en ben ik teruggekeerd naar de ecologische en traditionele analoge processen die aan de basis lagen van de ontdekking van de fotografie. Zo ben ik gaan experimenteren met emulsies van bijvoorbeeld vlierbes en jeneverbes en zonlicht voor het ontwikkelen van mijn foto's. Met die techniek breng ik plekken in beeld waar de relatie tussen mens en natuur tot het uiterste onder druk staat, ten gevolge van klimaatverandering, vervuiling, ... Het laat me toe om als kunstenaar actief en constructief te zijn in plaats van enkel kritisch en documentair en zet aan tot een nieuwe kijk op de natuur en de relatie met de mens.

Ullrich Melle: Eco-spiritualiteit

Veel mensen in onze samenleving zijn op zoek naar een diepere, geestelijke verankering in hun leven, naar een inspiratie en motivatie die verder en dieper gaat dan het streven naar materiële welvaart en comfort. Het traditionele zingevende kader van de christelijke religie vooral in zijn kerkelijke gezagsvorm is echter voor velen niet meer geloofwaardig. Zij begeven zich daarom op allerhande andere spirituele paden. In het radicaal-ecologische denken wordt de ecologische crisis steeds ook in verband gebracht met een spirituele crisis die het gevolg zou zijn van een diepgaande vervreemding van de natuur, zowel de eigen menselijke alsook de niet-menselijke natuur. Deze vervreemding heeft, zo luidt het, een spirituele leegte en zinverlies tot gevolg die wordt gecompenseerd door het onverzadigbare verlangen naar materieel bezit en consumptie. Volgens Rudolf Bahro leidt de weg uit de ecologische crisis daarom langs de innerlijkheid van de mens. Een spirituele omwenteling is, aldus Bahro, de voorwaarde voor een reddend handelen.

De voornaamste inspiratiebronnen voor een ecologische spiritualiteit zijn de natuurverhouding van de inheemse volkeren, het paganisme en Oosterse wijsheidsleren, vooral het daoïsme. Er zijn echter ook in de christelijke theologie aanzetten tot een ge-aarde spiritualiteit. We willen gaan onderzoeken of en hoe de natuur voor ons vandaag en bron van spirituele ervaring en verbondenheid kan zijn.

Jacques Haers: Onderscheiden waar het op aankomt in de sociaal-ecologische crisis

Sommige christelijke perspectieven op de werkelijkheid hebben bijgedragen tot de sociaal-ecologische crisis, maar er groeit een nieuw bewustzijn en christenen vragen vandaag naar de kansen die hun geloof biedt om deze crisis te beantwoorden. Tegelijkertijd biedt deze crisis hen de kans hun geloof te herontdekken. Dit blijkt zowel in grass-roots initiatieven wereldwijd, als in verschillende vormen van theologisch denken en zelfs in gezaghebbende kerkelijke documenten. In deze bijdrage wil ik die drie perspectieven toelichten en illustreren. Op deze wijze wordt ook verhelderd dat religieuze ecospirituele perspectieven op de sociaal-ecologische crisis een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

Els Janssens: Taoïstische en Boeddhistische Ecospiritualiteit

In de spirituele en filosofische tradities van het Verre Oosten ontwikkelde zich een bijzondere aandacht voor de natuur en voor de processen die zich spontaan en natuurlijk voltrekken. Het taoïsme is hiervan de radicaalste vorm. De natuur heeft hierin een waarde op zichzelf, los van de mens of van een metafysische God. Ze heeft een inherente wijsheid waardoor er een fundamenteel vertrouwen is in de natuurlijke processen, ook in de mens. Dit kosmische wonder dat zich vanzelf voltrekt is voor hen sacraal. Het ethische doel is hierin zo weinig mogelijk in te grijpen. Daarnaast biedt het boeddhisme een spiritualiteit die de fundamentele eenheid van al wat leeft centraal stelt en van hieruit een levenshouding van mededogen, zorg en aandacht nastreeft.

We gaan in deze lezing na op welke basisuitgangspunten deze twee tradities gebouwd zijn en waarin zij verschillen van de basisuitgangspunten die onze westerse traditie bepaald hebben. We gebruiken hiervoor de comparatieve filosofie van Ulrich Libbrecht. Hij ontwikkelde een helder model om ideeën uit Oost en West met elkaar te vergelijken, niet om ze tegenover elkaar in een conflictmodel te plaatsen maar om ze samen te voegen tot een ruimere en diepere kijk op mens en wereld. De fundamenteel andere basisuitgangspunten kunnen een belangrijke inspiratiebron zijn om onze westerse vanzelfsprekendheden te doorbreken en een uitweg te vinden uit de ecologische, sociale en religieuze crisis waarin we ons bevinden.

Lesgevers

De verschillende onderdelen van deze opleiding worden gegeven door mensen uit de brede ecologische beweging en uit de academische wereld:

Ullrich Melle, emeritus professor milieufilosofie KULeuven, Aardewerker.

Antoon Braeckman, gewoon hoogleraar sociale en politieke filosofie aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte te Leuven.

Sofie Defour, klimaatmanager bij Transport & Environment.

Hannes De Reu, campaigner klimaat en ongelijkheid

Glenn Deliège, lector landschapsfilosofie en onderzoeker aan het KASK, HoGent.

Yoni Van Den Eede, techniek-, media- en cultuurfilosoof, postdoctoraal onderzoeker van het FWO en parttime onderzoeksprofessor Vrije Universiteit Brussel.

Dirk Holemans, coördinator van Oikos en onderzoeker over de transitie naar een klimaatneutrale samenleving. Auteur van 'Vrijheid & Zekerheid. Naar een sociaalecologische samenleving.'

Brent Bleys, docent duurzame ontwikkeling en milieu-economie en -beleid, vakgroep Economie, faculteit Economie en Bedrijfskunde, UGent.

Jonas Van der Slycken, coördinator efficiëntie bij De Transformisten, columnist bij MO*, gastdocent duurzame ontwikkeling aan de Universiteit Antwerpen.

Serge Gutwirth, hoogleraar mensenrechten, rechtsvergelijking en rechtstheorie aan de Faculteit Recht en Criminologie van de VUB.

Barbara Van Dyck, verbonden aan het Centrum voor agroecologie, water en weerbaarheid aan de Universiteit van Coventry (UK); lid van de coördinatie van Agroecology-in-Action en van het Belgisch netwerk van agroecologen GIRAF.

Roger Jacobs, leerkracht Open School en publicist sociale ecologie / kritische sociale filosofie.

Kristof Vrancken, onderzoeker en leraar aan LUCA School of Arts, freelance en kunst fotograaf.

Jacques Haers SJ, docent faculteit Theologie en Religiestudies, KULeuven; hoofd Universitaire Parochie Leuven.

Els Janssens, docente School voor Comparatieve Filosofie Antwerpen en LUCA School of Arts Leuven.

Deze opleiding wordt gesteund door Oikos. De opleiding gaat door bij een minimum aantal deelnemers van 25.

Praktisch

Data

12-14 november 2021, 27 november 2021, 18 december 2021, 5 februari 2022, 26 februari 2022, 26 maart 2022, 23 april 2022, 7 mei 2022, 20-22 mei 2022.

Uren

Weekends: van vrijdag 19u tot zondag 17u.

Zaterdagen: voormiddagssessie van 10u30 tot 13u, broodjeslunch (inbegrepen in inschrijving) van 13u tot 14u, en namiddagssessie van 14u tot 16u30.

Plaats

Behalve het start- en eindweekend gaat de opleiding door in de lokalen (atelier 2) van de Thomas More hogeschool Mechelen, campus Lucas Faydherbe, Zandpoortvest 16, 2800 Mechelen. Deze locatie ligt op 950 m van het station Mechelen. Een uitgebreidere wegbeschrijving volgt na inschrijving.

De weekends gaan door in Domein Roosendael in Sint-Katelijne Waver (11-14/11) en Het Kasteeltje in Wijgmaal (20-22/5).

Prijs

Afhankelijk van je inkomen. De normale prijs is €520, eventueel in schijven te betalen. De minimumprijs voor kleine inkomens is €370. De werkgeversprijs bedraagt €700. In deze prijzen zijn de verblijfskosten voor de twee weekends en de broodjeslunches inbegrepen.

Voor diegenen voor wie het volgen van deze opleiding om financiële redenen moeilijk is, behoort een studiebeurs tot de mogelijkheden. Aardewerk zoekt sponsoring en stelt een aantal beurzen van €100 beschikbaar. Deze beurs kan met een korte motivatiebrief worden aangevraagd bij info@aardewerk.be.

Het inschrijvingsgeld mag gestort worden op de rekening van Aardewerk IBAN: BE27 5230 8099 4873, BIC: TRIOBEBB, met vermelding: 'Opleiding 2021-2022 Mechelen'.

Inschrijving

Inlichtingen en inschrijven: telefonisch of elektronisch bij:

Aardewerk – Beweging voor radicale ecologie

Beurtstraat 43

B-3390 Tielt-Winge (Vlaams-Brabant)

016/63.45.22

0472/78.96.98

info@aardewerk.be

www.aardewerk.be

Meer over Aardewerk

Aardewerk is een groep mensen, die zich laat inspireren door het ideeëngoed van de radicale ecologie en die vanuit deze inspiratie aan zelfverandering en maatschappelijke verandering wil werken.

Aardewerk wil tevens een ontmoetingsplaats zijn voor alle mensen die op zoek zijn naar nieuwe leefwijzen die minder vervreemdend, minder verkwistend, minder gehaast en dwangmatig, die ecologisch meer duurzaam, solidair, rechtvaardig en vreugdevol zijn.

Aardewerk wil bijdragen tot de uitbouw van een netwerk tussen bewegingen, groepen en initiatieven die vanuit ecologische, sociale en spirituele bewogenheid de bestaande opjaag-en verspillingseconomie afwijzen en die voor een mens- en natuurvriendelijke samenleving ijveren.

Aardewerk schreef een manifest over de sociaal-ecologische crisis, zie website: www.aardewerk.be